

לשבת חוה"מ פסח – תשע"ד

חזון העצמות היבשות - מראה או מציאות –

פרופ' יהושע שוורץ

בשבת חול המועד פסח קוראים הפטרת העצמות היבשות ביחזקאל פרק ל"ז. הנביא מובא ברוח ד' לבקעה מלאה עצמות יבשות. ד' ייתן גידים, עור ובשר על העצמות ויפח על הגופות את רוחו, והמתים יחיו. "העצמות האלה כל בית ישראל המה" (ל"ז, י"א), הגולה הנחשבת כמתה והיא תשוב לחיים בארצה. המשמעות הראשונה הנראית לעין היא עידוד הגולים נוכח ייאושם, עידוד המבטיח להם חזרה לארצם. אבל יש גם משמעות מעבר לזו הנראית לעין והיא אמונה בתחיית המתים. גם חז"ל, וגם המפרשים מתלבטים בכוונת יחזקאל בדבריו בפרק זה. האם החייאת העצמות היה במראה בלבד, או שהתרחשה במציאות? האם יש לפרש את הדברים באופן סמלי או שמא יש לפרשם מילולית? והאם החזון ופשרו מכוונים אך ורק לתחיה לאומית או שמא יש רמז לתחיית מתים של ממש?

התייחסות לחלק מהשאלות נמצאת בתלמוד בבלי סנהדרין דף צב ע"ב: "דתניא, רבי אליעזר אומר: מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם, ואמרו שירה ומתו", דהיינו שיש לפרש את הכתובים פשוטם כמשמעם. בדעה זו מחזיק גם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: "מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות". והיו אפילו אלה שטענו שהם מצאצאי אלה שהחיו אותם: "עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר: אני מבני בניהם."

לעומת תפישה פרשנית זו מובאת דעה בסנהדרין שם של רבי יהודה בר אלעאי שראה בתיאור החייאת המתים מעשה סמלי: "[ב]אמת משל היה". מהו הנמשל הוא לא אמר, האם מדובר בהחייאה המסמלת תחיה לאומית ויציאה מן הגלות ו/או תחיית המתים?

ומי היו המתים שהחיה יחזקאל? בסוגיא בסנהדרין שם יש חמש דעות שונות: "ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל? 1. אמר רב: אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו (= ונהרגו על ידי הפלישתים)...2. ושמואל אמר: אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים...3. רבי ירמיה בר אבא אמר: אלו בני אדם שאין בהן לחלוחית של מצוה...4. רבי יצחק נפחא אמר: אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כולו שקצים ורמשים...5. רבי יוחנן אמר: אלו מתים שבבקעת דורא (= שנבוכדנצר הרג אותם בגלל יופיים).

איך הפרשנים התייחסו לעצמות היבשות? רש"י למשל נקט במשמעות סמלית כפולה, גם ישועת ישראל המצויים בגולה וגם תחיית המתים: "העצמות האלה כל בית ישראל המה' - רמז ודוגמא לכל בית ישראל בצרותם המה... דבר אחר כולם אלו משל ישראל היו ומפני שהחיייתם עכשיו הם אומרים אבדה תקותינו ולא נחיה עוד שנית כשיחיו המתים (רש"י ל"ז, י"א), 'לכן הנבא' - שעתיד אני להחיותם שנית" (רש"י ל"ז, י"ב). הרד"ק הולך בדרך רש"י: "והענין הזה הראה לו הקדוש ברוך הוא למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו והם בו כעצמות היבשות על דרך משל, או הראה לו זה להראות לו שעתיד להחיות מתי ישראל בעת הישועה כדי שיראו גם הם בישועה" (רד"ק ל"ז, א). רובם של המפרשים העדיפו את המשמעות של תחיית המתים.

נסיים עם הפסוק האחרון של החזון: "וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם וְחַיִּיתֶם וְהִנַּחֲתִי אֶתְכֶם עַל אֲדָמְתְּכֶם וַיִּדְעֻתֶם כִּי אֲנִי יְקֹוֹק דְּבַרְתִּי וְעֲשִׂיתִי נְאֻם יְקֹוֹק."

לעיון נוסף ראו: יחזקאל עם מבוא ופירוש מאת רימון כשר, כרך שני, פרקים כה-מח (תל אביב וירושלים: עם עובד והוצאת ספרים ע"ש מאגנס, תשס"ד), עמ' 710-722